

Szó szót követ

Nyelvjárás az iskolában

**Budapesten nőttem fel, s a bölcsészkaron talá-
koztam először nagyobb számban nyelvjárási be-
szélőkkel. Közülük sokan számoltak be arról, hogy
magyartanárunk milyen elmarasztalóan minősítette
őket emiatt.**

Éppen ezért fogalmaztam meg mostani kérdésünket:

*Mi adódik a nyelvjárási-köznyelvi beszélők közötti kü-
lönbség miatt az iskolában? Mennyire avatkozzon be ebbe a
folyamatba egy szaktanár? Kijavíthatja a tanuló szóbeli és
írásbeli fogalmazásában a nyelvjárási jelenségeket?*

KISS JENŐ akadémikus, professor emeritus • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Az adódik, hogy gúny tárgya lehet a nyelvjárásiasság (gondoljon Illyés Gyula nevezetes esetére A puszták népéből). A nyelvjárási beszédmód miatt stigmát kap az így beszélő diák. A másik tanári feladat: okosan, tapintatosan megelőzni a gúny tárgyává válás lehetőségét, mégpedig az-
al, hogy már az oktatás elején, az első órán elmondja, és szükség esetén többször is megerősíti, hogy a nyelvjárást tudni természetes dolog. Természetesen a tanulónak a társadalmi nyelvhasználati versenyképesség biztosítása miatt érdeke, hogy a köznyelvet elsajátítsa, így a tanárnak bizony ki kell javítania a tanuló (elsősorban írásbeli) regionalizmusait. De ezt úgy kell megtenni, hogy közben ne irtsuk a nyelvjárásiasságokat, hanem tudatosítsuk, hogy azokat az iskolán kívül, pl. otthon és a rokonságban használják bátran továbbra is.

JUHÁSZ DEZSŐ egyetemi tanár • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

A körkérdésben három részkérdés rejlik. A kapocs közöttük a nyelvjárási-köznyelvi viszony és az iskola mint helyszín. A „Mi adódik...” kezdetű mondat helyzetelemzést feltételez. Ilyen tárgyú szaktanulmány bőven van, de nem elég. A lényegük: azoknak a konfliktushelyzeteknek a feltárása-orvoslása, amelyek a köznyelvi központi nyelvi norma és a területi nyelvváltozatok presztízse, használati köre között feszülnek a különböző kommunikációs szinteken. Az iskola mint helyszín azért kiemelt fontosságú, mivel a jövő generáció nyelvi nevelésének – a család mellett – elsőrendű színtere, de nemcsak a nyelvi kompetencia fejlesztésének szempontjából, hanem a társadalmi szemléletformálás miatt is. A tanár szerepe többrétű: nem kerülheti ki a közös, nemzeti beszéd- és írásnorma közvetítését, ugyanakkor a nyelvváltozatok bemutatása során érték-harmóniát kell teremtenie mindegyik vonatkozásában: hangsúlyoznia kell ezek lokális és szituációs szerepkeit, helyénvalóságát, tiszteletre méltó értékeit. Azok a diákok, akik a szülőhelyükön elsődleges nyelvváltozatként egy nyelvjárást sajátítanak el, a helyi változathoz „melléteszik”, „mellétanulják” a köznyelvet. Ami az írásbeli produktókat illeti, itt szigorúbbak és differenciáltabbak a társadalmi elvárások.

PARAPATICS ANDREA egyetemi docens • Pannon Egyetem (Veszprém)

Tisztán nyelvjárási beszélővel egyre kevésbé találkozunk, inkább nyelvjárási háttérű, illetve regionális köznyelvi beszélőkkel. Sok olyan tanuló van, akinek regionalizmusok is jellemzik a nyelvhasználatát: valakinek például az a természetes, ha a *terítő* szót *terített*ként ejti. De léteznek regionális különbségek a nyelv többi szintjén is. A szaktanár feladata, hogy tudatosítsa: e sokféleségben többféle alak is lehet helyes, még ha a presztízsváltozat a köznyelvi is. Előfordul, hogy egy nyelvjárási ejtősváltozat írásban is megjelenik, ekkor helyesírási hibának minősül. Mivel a magyar helyesírás nincs tekintettel nyelvjárási változatokra, a szaktanár akkor jár el helyesen, ha ezeket kijavítja. Fontos azonban, hogy a javítást megfelelő magya-

rázat is kísérrje, amely tudatosítja a hiba okát, miközben elismeri a tanuló anyanyelvjárási helyénvalóságát is.

KOÓS ILDIKÓ egyetemi docens • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Beszédmódunk erős identitásjelölő: azonosságtudat, közösséghez tartozás megnyilvánulása is. Nyelvi gátlás forrása lehet, ha mindez sérül. Ezért a tanár ne kritizálja a tanulók nyelvjárási jellemzőit, adjon lehetőséget a spontán szóbeli önkifejezésre! A nyelvhasználat tudatosítása, benne a szituációkhoz kötődő nyelvi kódváltás képességének kialakítása iskolai feladat. A nyelvjárási kódhasználat stiláris értékességére, a nyelvi kódváltás kommunikációs jelentőségére világíthat rá nyelvjárási jellemzőket tartalmazó különféle kortárs szövegek (interjú, novella, magánlevél, film) feldolgozása, szituációk órai dramatizálása. A helyesírási hibát okozó hang-, illetve alaktani eltéréseket írásban javítanunk kell, de azok szankcionálását kezdetben mindenképpen mellőzzük!

P. LAKATOS ILONA ny. főiskolai tanár • Nyíregyházi Egyetem (Nyíregyháza)

Mi adódik? A nyelvi változatosságot, a nyelvváltozatok egyenértékűségét, de eltérő funkcióját kevésbé tudatosító, a jellemzően standardközpontú és -presztízsszerű szemlélet miatt – főleg a városba, más településre kerülve – a nyelvjárási háttérű gyerekek kinevetése, megbélyegzése, ezzel hátrányba szorítása; következményeként az anyanyelvjárási kerülete, legrosszabb esetben szégyenlése, feladása. Mi adódhatna? Elfogadó attitűddel az azonosságtudat, a kisebb közösségekhez való érzelmi kötődés erősödése, a nyelvjárási háttérből adódó előnyök tudatosítása; a köznyelvi beszélők részéről az elfogadás, a szemléletváltozás, az előítéletek felszámolása. A legfontosabb a kódváltás képességének kialakítása.

DUDICS LAKATOS KATALIN főiskolai docens • II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Berégcsász)

Sajnálatos módon az egész magyar nyelvterületen erősen stigmatizált egy olyan nyelvváltozat, amelyet az anyanyelvi beszélők legtöbbször sajátját el, s nagy többségünk használ is a mindennapokban. Az iskola feladata az, hogy az otthonról hozott nyelvváltozat mellé sajátíttassa el a tanulókkal a köznyelvet is, s tudatosítsa mindegyik változat funkcióját. A tudományos kutatások eredményei alapján, negatív és pozitív sztereotípiáktól mentes pedagógusi attitűd pedig elengedhetetlen ennek a folyamatnak az irányításában, alakításában. Bárminemű diszkrimináció (akár pozitív, akár negatív) pedig megengedhetetlen. Hiszen a cél az, hogy az iskolákban magabiztos, öntudatos anyanyelvi beszélők kerüljenek ki mind Magyarországon, mind kisebbségi körülmények között.

CSOMORTÁNI MAGDOLNA adjunktus • Babeş-Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár)

A standardizált nyelvek esetében a nyelvjárássokra a köznyelvhez való közeledés jellemző, ennek ellenére még napjainkban is a nyelvjárási alapnyelvre az iskolába érkező gyerekek jelentős részének. A köznyelv-orientált koncepción alapuló anyanyelvoktatás sajátos módon viszonyul ezekhez: a köznyelv szempontjából kerülendő hibáknak tartja, többnyire kiutasítja őket. A nyelvjárási-orientált koncepciók egyikét, a funkcionális-szituatív kettősnyelvűsége nevelő követő anyanyelvoktatás viszont, amely magyar vonatkozásban különösen ajánlott, nem kiutasítja, hanem beépíti a köznyelv oktatásába azokat. A szaktanár feladata a nyelvjárási háttérű köznyelvi hibák kiszűrése, az azok háttérében álló nyelvjárási jelenségek tudatosítása.

Pedig a magyar nyelv – valamilyen „formában” – mindannyiunkkal együtt van, ahogy Faludy György írja: „Magyar nyelv! Vándorutakon kísérom, / sértett gögömbben értöm és kísértöm.”

Blankó Miklós